

حمید رضا قوام ملکی

سرشناسه: قوام‌ملکی، حمیدرضا، ۱۳۵۹ -
عنوان کتاب: روندهای جمعیتی و اولویت‌های سیاستی ایران / حمیدرضا قوام‌ملکی.
مشخصات نشر: تهران: انتشارات تربیت مدیر، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری: ۱۹۷ ص: جدول، نمودار. م. ۲۱/۵×۱۴/۵
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۹۸۳۴-۲-۴: ۲۰,۰۰۰ تومان
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه: [۱۸۲]- ۱۹۷.
موضوع: جمعیت‌شناسی - ایران
موضوع: Demography — Iran
موضوع: ایران - جمعیت
موضوع: Iran — Population
موضوع: ایران - سیاست جمعیت
موضوع: Iran — Population policy
رده‌بندی کنگره: HB ۳۶۳۶/۴/۱۳ ق ۱۳
رده‌بندی دیویی: ۳۰۱/۳۰۵۵
شماره کتابشناسی ملی: ۵۱۱۸۰

مؤلف:	حمیدرضا قوام ملکی
ناشر:	انتشارات تربیت مدیر
ویراستار:	محمد یاسر حمزه‌ای
صفحه‌آراء:	میثم شهبازی
طراح جلد:	الهام خرسندی
نوبت چاپ:	چاپ اول ۱۳۹۷
تیراژ:	۱۰۰۰ جلد
قیمت:	۲۰,۰۰۰ تومان

هر گونه کپی‌برداری از این اثر ممنوع بوده و حق آن برای مؤلف و ناشر محفوظ می‌باشد.

فهرست مطالب

پیشگفتار ۱۳

فصل اول باروری و هاجرت در ادبیات جمعیتی ۱۷

مقدمه ۱۹

۱- رشد و باروری ۱۹

۱-۱- رشد ۱۹

۱-۱-۱- نظریه طرفداران افزایش جمعیت ۱۹

۱، ۱، ۲- نظریه مخالفان افزایش جمعیت ۲۲

۱، ۱، ۳- نظریه طرفداران جمعیت ثابت ۲۶

۱، ۱، ۴- نظریه طرفداران جمعیت متناسب یا مطلوب ۲۷

۱، ۲- نظریه‌های باروری ۳۰

۱، ۲، ۱- تئوری‌های اقتصادی - اجتماعی باروری ۳۰

۱، ۲، ۲- تئوری لین اشتاین ۳۱

- ۱، ۲، ۳- تئوری بکر..... ۳۲
- ۱، ۲، ۴- تئوری رفتار مصرف کننده و اقتصاد خرد باروری..... ۳۳
- ۱، ۲، ۵- نظریه میکرو اقتصاد باروری..... ۳۴
- ۱، ۲، ۶- تئوری استیرلین..... ۳۵
- ۱، ۲، ۷- نظریه پیرامون - مرکز ایستیرلین..... ۳۷
- ۱، ۲، ۸- راه‌های اقتصادی باروری..... ۳۷
- ۱، ۲، ۹- تئوری ارتقاء اجتماعی..... ۳۸
- ۱، ۲، ۱۰- تئوری تغییر و پایداری..... ۳۹
- ۱، ۲، ۱۱- تئوری اشاعه عقب افتادگی فرهنگی..... ۳۹
- ۱، ۲، ۱۲- تئوری نوگرایی..... ۴۰
- ۱، ۲، ۱۳- مدل جامعه شناختی باروری..... ۴۱
- ۱، ۲، ۱۴- مدل‌های متغیرهای بینابین..... ۴۳
- ۱، ۲، ۱۵- تئوری فرهنگی هال..... ۴۴
- ۱، ۲، ۱۶- تئوری بیولوژیک یا زیستی باروری..... ۴۵
- ۱، ۲، ۱۷- باروری از دیدگاه اسلام..... ۴۶
- ۱، ۲، ۱۸- رهیافت کلی..... ۴۷
- ۲- مهاجرت..... ۴۸

۵۰	۲، ۱- مدل های جاذبه و دافعه
۵۰	۲، ۱، ۱- مدل روانشائین
۵۳	۲، ۱، ۳- نظرات زیمنپ و استافر
۵۳	۲، ۱، ۴- نظریه لاوری و راجز
۵۳	۲، ۱، ۵- نظرات اسکوتز و شاستاد
۵۴	۲، ۲- نظریه الگوی اقتصادی دو بخشی توسعه
۵۵	۲، ۳- مدل سرمایه گذاری انسانی و هزینه و فایده
۵۶	۲، ۴- نظریه اقتصادی، ماجر تودارو
۵۷	۲، ۵- مدل شبکه ای
۵۸	۲، ۶- مدل رفتاری
۵۹	۲، ۷- مدل سیستمی
۶۰	۲، ۸- مدل وابستگی
۶۲	۲، ۹- نظریه محرومیت نسبی

فصل دوم: روندهای باروری و رشد جمعیت

۶۷	مقدمه
۶۷	۱- سابقه سیاست های جمعیتی

- ۱، ۱- مبانی و نتایج سیاست تحدید موالید ۶۷
- ۱، ۲- ارزیابی سیاست‌های کنترل جمعیت در برنامه‌های توسعه ۷۱
- ۲- ازدواج، باروری و رشد ۸۰
- ۲، ۱- تحولات و الگوی ازدواج در ایران ۸۲
- ۲، ۱- ۲- کاهش نرخ باروری ۸۴
- ۲، ۳- باروری و رشد جمعیت ایران ۸۷
- ۳- سالخوردگی جمعیت ۹۳
- ۳، ۱- انتقال جمعیت و سالخوردگی ۹۵
- ۳، ۲- میانه سنی ۱۰۰
- ۴- پنجره جمعیتی ۱۰۳
- ۵- نتیجه گیری ۱۰۵

فصل سوم: روندهای مهاجرت داخلی ۱۰۹

- مقدمه ۱۱۱
- ۱- روند مهاجرت داخلی پیش از انقلاب ۱۱۴
- ۲- روند مهاجرت داخلی پس از انقلاب ۱۲۰
- ۳- روندهای مهاجرتی چهار دهه اخیر ۱۳۷

دهه‌های ۱۳۶۵-۱۳۷۵ و ۱۳۷۵-۱۳۸۵: ۱۳۷.....

دهه ۱۳۸۵-۱۳۷۵: ۱۳۸.....

دهه ۱۳۹۵-۱۳۸۵: ۱۳۹.....

۱- جمع‌بندی روندهای مهاجرتی: ۱۴۰.....

۱- نتیجه‌گیری: ۱۴۴.....

فصل چهارم: نتیجه‌گیری و پیشنهادها ۱۴۷.....

مقدمه: ۱۴۹.....

۱- مبانی نظری و مفهومی: ۱۴۹.....

۱، ۱- آینده پژوهی و تحلیل روند: ۱۴۹.....

۱، ۲- رشد: ۱۵۰.....

۱، ۳- مهاجرت: ۱۵۳.....

۲- روندهای جمعیتی: ۱۵۴.....

۲، ۱- رشد: ۱۵۴.....

۲، ۱، ۱- باروری: ۱۵۵.....

۲، ۱، ۲- سالخوردگی: ۱۶۰.....

۲، ۱، ۳- پنجره جمعیتی: ۱۶۶.....

۲،۲- مهاجرت..... ۱۷۱

۳- جمع بندی و ارائه پیشنهاد..... ۱۷۳

منابع و مأخذ..... ۱۸۱

www.ketab.ir

پیشگفتار

جمعیت هر کشور بزرگترین ثروت و منبع قدرت سیاسی و اقتصادی آن کشور است. هر جامعه همانطور که برای سروسامان دادن و استفاده مطلوب از منابع طبیعی و مادی خود برنامه ریزی می‌کند برای پرورش جمعیت خود استفاده بهینه از توان جسمی و روحی آن نیز باید برنامه‌ای مدون و منطقی داشته باشد. تهیه چنین برنامه‌ای مستلزم اتخاذ نوعی سیاست جمعیتی است. تدوین و اجرای سیاستهای جمعیتی امروزه به عنوان جزئی از برنامه ملی توسعه فرد، نگر اجتماعی و اقتصادی کشورهای در حال توسعه تلقی می‌شود. البته سیاستهای جمعیتی به سیاستهای مرتبط با زاد و ولد و باروری محدود نمی‌شود.

هر خط مشی و سیاستی که به نحوی از انحاء و به طور مستقیم یا غیرمستقیم بر ویژگیهای کمی و کیفی جمعیت تاثیر بگذارد را می‌توان سیاست جمعیتی نامید. در مجموع، سیاستهای جمعیتی به کلیه تمهیداتی که دولت و نهادهای اجرایی و قانونی برای تاثیر گذاشتن بر ویژگیهای کمی و کیفی یک جمعیت تصویب و اجرا می‌نمایند، اطلاق می‌شود. عمده ترین محورهای سیاستهای جمعیت، رشد جمعیت، توزیع جغرافیایی منطقی جمعیت، بهره‌وری بهینه و مطلوب جمعیت از منابع بر مبنای اماکن سرزمین و تنظیم مهاجرت‌ها به‌ویژه مهاجرت جمعیت فعال و نیز نظارت بر بهبود نسل اختصاص دارد.

هدف و منظور از این سیاست‌ها بهره‌وری و رفاه گروه‌های مختلف جمعیتی و حل «مسایل جمعیتی» است. مسائل جمعیتی آن دسته از امور و حقایق جمعیتی است که از حالت تعادل و هماهنگی با سایر عوامل و حقایق مربوط

خارج شده و در حقیقت یک امر طبیعی جمعیتی را به صورت یک معضل و مشکل اجتماعی، اقتصادی، زیستی و فرهنگی در آورده‌اند. مسایل جمعیتی پیچیده و چندبعدی می‌باشند و علاوه بر آن، ویژگی‌های جمعیتی همواره در حال تغییرند و شناخت دقیق این تحولات همواره با اعمال نگرشی پویا امکان پذیر است. به نظر برخی از صاحب نظران مسائل جمعیتی، مهم ترین هدف از دولت، افزایش رفاه مردم جامعه خود است و سیاستهای جمعیتی ابزاری برای رسیدن به این هدف می‌باشد. بسیاری از کشورها خواهان ادغام سیاستهای جمعیتی با سیاستهای گسترده تر توسعه اقتصادی و اجتماعی خود هستند. بنابراین، سیاستهای صریح جمعیتی غالباً به عنوان بخشی از برنامه توسعه مدنظر قرار می‌گیرند.

جامعه ایران در حال حاضر با مسائل متعدد و جدید جمعیتی روبرو است. مسائل جمعیتی چون کاهش بی‌وقفه سطح باروری، توزیع نامناسب جغرافیایی جمعیت و برهم خوردن تناسب جمعیتی در کشور، افزایش با متراکم شدن جمعیت در شهرها و خالی شدن روستاها و مناطق مرزی بر اثر مهاجرت‌های بی رویه، کاهش سرمایه اجتماعی و بحران تربیت، افزایش زمینه‌های گسترش جرایم و ناآرامی‌ها، تحلیل سرمایه‌های فکری و آسانی کشور بر اثر مهاجرت به خارج، افزایش سن ازدواج و مسائل و چالش‌های مرتبط و... از جمله مسائل کنونی جمعیتی است که انتظار می‌رود در آینده نزدیک ابعاد گسترده‌تری به خود بگیرد و از این رو به نظر می‌رسد سیاست‌های گذشته تکافوی نیازها و حل مسائل جمعیتی ایران امروز و فردا را نخواهد داشت.

در یافتن راه حل برای این دسته مسایل جمعیتی و در پاسخ به نیازهای روبه فزونی جمعیت ایران از قبیل آموزش، اشتغال، ازدواج، باروری، سلامتی و

مراقبت‌های بهداشتی، محیط زیست سالم، سلامت جسمی و روانی خانواده و... سیاستگذاری در عرصه جمعیت‌اهمیتی وافر می‌یابد. هدف از سیاستگذاری، متناسب سازی نیازهای جمعیت با منابع و امکانات و به حداکثر رساندن بهره‌وری جمعیت از طریق بهره‌گیری بهینه و مطلوب از جغرافیا، اقلیم، منابع طبیعی و انسانی منطبق بر فرهنگ ملی و آموزه‌های دینی است به گونه‌ای که بهر توسعه پایدار فراهم آید و به نیازها و مسایل متنوع و رو به فزونی جمعیت پاسخ درخور داده شود.

برای هر گونه سیاستگذاری جمعیتی ابتدا باید تصویری از وضعیت حال و آینده جمعیت و سایر عوامل تغییر و تحولات آن داشته باشیم. به عبارت دیگر، باید بتوانیم با ترسیم وضعیت و کشف دلایل تغییر جمعیتی تاکنون به ارائه تصویری از آینده آن در صورت استمرار وضع موجود بپردازیم. بدین ترتیب قادر خواهیم بود تا اولویت‌های سیاستی برای مواجهه موثر با تغییرات پیش رو در جهت بهره‌گیری از نکات مثبت و کاهش از آثار منفی بر مبنای تحقق اهداف اقتصادی، سیاسی و اجتماعی مدنظرمان را مشخص سازیم.

این اثر پژوهشی درصدد است تا با ترسیم آینده جمعیت ایران در افق سی ساله از طریق تحلیل روند جمعیتی در دو بعد اقتصادی و مهاجرت، اولویت‌های سیاستی برای مواجهه موثر با این آینده مشخص پیشنهاد نماید.